

Denisa Hradilová – Jiří Juchelka

ZÁSTAVBA STŘEDOVĚKÉ A NOVOVĚKÉ OPAVY NA PŘÍKLADU MÜLLEROVA DOMU. STAVEBNÍ VÝVOJ PROSTORU BÝVALÉHO OPAVSKÉHO HRADU VE SVĚTLE ARCHEOLOGICKÝCH A HISTORICKÝCH PRAMENŮ¹

DOI 10.69108/CSZM-B.2025.2-3.04

Abstract

The article deals with the architectural and historical development of the so-called Müller House, from the earliest findings to the beginning of the 20th century, which was built in the outer bailey of Opava Castle as a castle kitchen. It was later rebuilt into a Renaissance granary and, in the first half of the 18th century, it was adapted in the Baroque style to serve as the residence of the castle burgrave. The house has preserved relics of the oldest fortifications and kitchen building. Together with ceramic finds in its grounds, it bears witness to the beginnings and development of medieval, Renaissance, and Baroque functional and urban architecture in Opava.

Keywords: Opava, Müller house, castle kitchen, storehouse, burgrave's house, outer bailey, fortification wall

Podoba předhradí opavského hradu ve světle archeologických výzkumů

Úvod

Opavský hrad vznikl v prostoru „před ratibořskou branou“ u severovýchodního okraje městského opevnění teprve okolo roku 1400,² za vlády knížete Přemka I. Opavského,³ v prostoru již dříve intenzivně osídleném.⁴ Pro jeho vznik bylo třeba zasypat část příkopu městského opevnění, do kterého byl stavebně zakomponován. V místě jeho západního předpolí, resp. v prostoru „předhradí na straně do města“, je tradičně umisťována poloha původní hradní kuchyně,⁵ resp. dvou zděných kuchyní⁶ a dále kovářny, maštálí a dalších součástí hospodářského zázemí hradu.⁷ Předsunuté hospodářské předhradí bylo oddělené od města příkopem a valem s palisádou.⁸ V tomto prostoru, ohraničeném dnes ulicemi Praskova, Komenského, na parcelách č. 559/1 a 558, bylo během několika posledních let prováděno mnoho výzkumů, které vnesly do podoby tohoto hospodářského zázemí mnoho nových informací a přiblížily nám podobu

- 1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).
- 2 Zahájení výstavby hradu se předpokládá mezi léty 1383–1386 při nástupu Přemka I. Opavského na vévodský stolec k roku 1381, k čemuž mohlo dojít teprve po smrti jeho bratra Václava. Srov. Marek STARÝ, *Opavští Přemyslovci. Genealogie posledních generací českého královského rodu*, Opava 2021, s. 59; Martin ČAPSKÝ, *Život u hradb. Opavský hrad*, in: František KOLÁŘ (ed.), *Opavské hradby*, Opava – Ostrava, s. 138–145.
- 3 Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 284.
- 4 K historii opavského hradu také Markéta TYMONOVÁ – Martin HLOŽEK – Jiří JUCHELKA, *Pozdně gotické kachle z opavského hradu*, *Vlastivědný věstník moravský* 76/ 3–4, 2024, s. 239–241.
- 5 P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 290–291.
- 6 Soňa KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy z areálu opavského hradu*, *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické*, 70/ 2–3, 2021, s. 125. Zde i relevantní přehled dějin bádání včetně kompletní literatury.
- 7 Dle urbáře z roku 1586. Viz Zemský archiv v Opavě (dále Za v Opavě), fond Velkostatek Opava–zámek, inv. č. 2, inv. č. 3.
- 8 Tamtéž; Dále srov. Jiří JUCHELKA, *Výzkum v prostoru ulic Komenského, Praskova a Sněmovní. Příspěvek k problematice Opavského hradu*, in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2005–2006*, s. 181–191.

tohoto předhradí.

Stručný přehled a vyhodnocení výsledků archeologického bádání

Archeologický výzkum přemyslovského hradu a přilehlého předhradí byl dlouho odkázán na jednotlivé archeologické sondy nebo náhodné nálezy. Ještě v roce 2000 konstatují autoři práce Hradu českého Slezska, že „z prostoru opavského hradu nejsou známy žádné archeologické nálezy“,⁹ což se změnilo v roce 2005, kdy proběhla záchranná akce související s rekonstrukcí trolejového vedení městské hromadné dopravy v místech křižovatky ulic Praskova, Komenského a Sněmovní (sondy S1 až S4) pod patronátem opavského pracoviště Archeologického ústavu AV ČR v Brně (dále ARÚB).¹⁰ Významným nálezem je odkryv hradby související s opevněním hradu či sloužící jako spojnice mezi fortifikací města a hradu a doklady o průběhu předemné fortifikace oddělující prostor hospodářského předhradí od města. Nálezovou situaci klade autor výzkumu do souvislosti s rokem 1650, kdy byl v rámci tohoto opevnění vyzvednut palisádový plot, který byl zachycen v jedné z archeologických sond. Neméně podstatným je pak objev části objektu srubové konstrukce, jenž byl dle dendrochronologické analýzy vybudován z jedlového dřeva smýceného mezi lety 1323 až 1325. Toto datum řadí objekt do období ještě před výstavbou hradu. V zásypu stavby upoutala pozornost koncentrace železářských lup. V rámci plánované rekonstrukce Müllerova domu a vybudování přiléhající přístavby byl v roce 2013¹¹ proveden pracovníky Slezského zemského muzea (dále SZM) a Národního památkového ústavu (dále NPÚ) archeologický výzkum formou sondáže v místě budoucí přístavby (sondy S1–S4), při kterém byly zachyceny pozůstatky hlavní a parkánové hradby. Výsledkem bylo zjištění, že hlavní hradba nebyla založená do podloží, ale narušila starší vrcholně středověké sídlištní vrstvy, které jsou spojeny se vznikem města. Oproti poznatkům v jižní a jihovýchodní části pásu městského opevnění nebyla parkánová hradba založena do vnitřní stěny původního hradebního příkopu. Se stavbou bastionu a s využitím objektu jako sýpky pak souviselo prolomení fortny v parkánové zdi v 17. století. Před plánovanou rekonstrukcí byl také proveden stavebně historický průzkum (dále SHP), během kterého byl mj. zdokumentován současný stav a předloženy náměty k další péči a směru bádání. Mimo SHP byly v průběhu rekonstrukce Müllerova domu zajištěny další podrobnější výzkumy, a to restaurátorský průzkum barevných vrstev a omítek a průzkum krovu. Dalším archeologickým počinem byl záchranný výzkum v parku v blízkosti Historické výstavní budovy SZM v roce 2016. V dikci opavské pobočky ARÚB zde byly zkoumány výkopy pro nové kabelové vedení „EP-12-8002949 Opava, Komenského Slezské muzeum přel.“ na parcelách č. 553/1, 554/1, 555, 557, 556 a 558 v katastrálním území Opava-Předměstí na ulici Komenského. V jednotlivých sondách v místech bývalé lichtenštejnské zámecké zahrady se podařilo zachytit souvrství tvořené navážkovým materiálem, který zde byl deponován při demolici objektu zámku v letech 1891/1892.¹² Materiál z těchto výzkumů doplňuje soubor předmětů získaných v blízkém okolí náhodným sběrem, které byly předány do muzea převážně v 50. až 80. letech 20. století. Jedná

9 P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 289.

10 J. JUCHELKA, *Výzkum*, s. 181–191.

11 František KOLÁŘ – Petra KANIOVÁ – Jana KOUDELOVÁ – Dalibor PRIX – Romana ROŠOVÁ – Michal ZE-ZULA, *Opavský hrad a středověké jádro tzv. Müllerova domu čp. 1*, Průzkumy památek 28/2, 2021, s. 64, obr. 32 a obr. 33. Opava, Müllerův dům čp. 1, archeologický výzkum 2013, s vyznačením stavebních fází. Zde i uvedeny jednotlivé etapy dílčích výzkumů a průzkumů včetně relevantní literatury.

12 Jiří JUCHELKA, *Nálezová zpráva, akce ARÚB – Opava číslo: 1/16*, uloženo v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

se o nálezy vysbírané z hlíny z výkopů pro plynovod k výstavní budově muzea (dělové koule do velkých obléhacích děl, zlomky keramiky a kachlů), ojedinělé předměty nalezené v areálu dvou sousedících škol (zlomek dělové hlavně, keramická nádoba, střepy, stříbrný závěsek, aj.) doplněné o materiál z drobného výzkumu Vlasty Šikulové při stavbě tělocvičny Střední průmyslové školy v roce 1974.¹³ Jedná se tedy o dlouhodobě sledovanou lokalitu. Od roku 2015 do roku 2019 pak provádělo Slezské zemské muzeum rozsáhlý záchranný archeologický výzkum spojený s rekonstrukcí tzv. Müllerova domu na parcele č. 558 a okrajově i na parcelách č. 559/1 a 559/2 (zahradka) na ulici Komenského. Výzkum byl realizován v prostoru interiéru budovy (pod podlahou sklepa) a v exteriéru v prostoru přístavby (u jižního průčelí Müllerova domu) situované v přilehlé zahradě v místech dotčených stavebními pracemi. V rámci výzkumu byly dozorovány také výkopy pro přípojky, kanalizaci, hydroizolaci objektu, úpravy oplocení aj. V roce 2021 provedl NPÚ¹⁴ průzkum v prostoru Komenského ulice u budovy Mendlova gymnázia, kde zachytil korunu zdiva západní části hradu, která byla SZM zachycena v linii komunikace již dříve.¹⁵ A nakonec v roce 2024 byla NPÚ zkoumána část severního předhradí v prostoru školního hřiště na ulici Praskova s doklady osídlení ještě „před vznikem samotného města na konci 12. a v první polovině 13. století. V místě byl rovněž zachycen průběh městské hradby, která prostor v polovině 13. století narušila“.¹⁶

Středověký vývoj lokality byl velmi komplikovaný a jeho celkovou podobu nejsme ještě schopni na základě archeologických výzkumů zcela jednoznačně potvrdit. Situace je v místě ještě o to závažnější, že vznikem opavského hradu v 80. letech 14. století byl do stávajícího městského fortifikačního systému zasazen zcela nový prvek. Všechny tyto zásahy sebou přinesly odstranění původní zástavby¹⁷ a vytvoření „volné pláně“ pro stavbu hradního areálu. Na základě výše představených archeologických výzkumů můžeme ovšem nastínit jednotlivé fáze. V prostoru nebyly zatím zachyceny žádné průkazné pravěké situace,¹⁸ a tudíž první osídlení je zde spojováno teprve se středověkem. Místo v okolí Praskovy a Komenského ulice bylo osídleno ještě před založením města Opavy na přelomu 12. a 13. století.¹⁹ Zdejší osídlení pak následně ustoupilo v některých partiích nové vznikající městské fortifikaci budované kolem roku 1253.²⁰ Nebylo však odstraněno úplně, neboť v průběhu 14. století jsou v prostoru dnešní zahrady Müllerova domu a Praskovy ulice patrné doklady po domech dřevěné konstrukce.²¹ Na přelomu 14. a 15. století je cca 11 m před hlavní hradbou směrem od města vybudována

13 Soubor nálezů SZM pod př. č. 1947/12 a 1974/13. Více pak k dalším jednotlivým nálezům z blízkého okolí lokality. Viz S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 122 a 123.

14 F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 47–48, s. 49, obr. 13–15.

15 S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 134–135.

16 Viz dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/105959-nejvyznamnejsi-nalez-mincovniho-pokladu-v-moravskoslezskem-kraji-za-poslednich-sto-let> [citováno ke dni 11. 6. 2025].

17 Srov. S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 128, v pozn. č. 59.

18 Tamtéž, s. 144.

19 Tamtéž, s. 126.

20 Tamtéž, s. 128. Zde i diskuze a odkazy na literaturu k tématu.

21 Viz J. JUCHELKA, *Výzkum*, s. 187. Dřevohlinitá zástavba v místě existovala ještě minimálně do 16. století.

parkánová zeď. Ve stejné době²² můžeme počítat i s hloubením příkopu,²³ který společně s palisádou na jeho západním okraji vydělil areál od města. Tento fortifikační prvek je funkční ještě v polovině 18. století. Původní středověký hrad přestal plnit svou funkci přestavbou na renesanční zámek ovšem již daleko dříve, na přelomu 16. a 17. století.²⁴

Obr. 1: Pohled na městskou hradbu s klenutým kanálkem.
SZM, foto S. Králová.

Müllerův dům

Jedinou stavbou, která dodnes přetrvala jako nadzemní pozůstatek opavského hradního, později zámeckého areálu po demolici zámku na počátku 90. let 19. století, je tzv. Müllerův dům č. 1 na parcele č. 558, katastrální úřad Opava-Město, stojící na východním okraji historického jádra města Opavy. Samostatný patrový podsklepený zděný hranolový objekt barokních proporcí se nachází v místě dvou velkých zděných hradních kuchyní, později sýpky – špýcharu, zasazených a vysunutých do staršího středověkého parkánu vzniklého při výstavbě

22 S výstavbou opavského hradu se začalo nepříliš dlouho před přelomem 14. a 15. století na severovýchodní straně opavských městských hradeb, k nimž byl stavebně napojen, a to např. připojením parkánové zdi na opevnění hradu. Viz P. KOUŘIL – D. PRÍX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 285.

23 Část hradního příkopu ze závěru 14. století byla patrně vyzděná. Srov. dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/zpravy/105959-nejvyznamnejsi-nalez-mincovniho-pokladu-v-moravskoslezskem-kraji-za-poslednich-sto-let> [citováno ke dni 11. 6. 2025].

24 Přeměna gotického hradu v renesanční zámek proběhla za Oldřicha Cetryse z Kynšperka († 1543). Viz M. TYMONOVÁ – M. HLOŽEK – J. JUCHELKA, *Pozdně gotické kachle*, s. 241.

hradu.²⁵ Dnes je obklopen na východní straně Hlavní výstavní budovou Slezského zemského muzea na ulici Komenského čp. 10, na severovýchodní straně Mendelovým gymnáziem na ulici Komenského č. 5, volným parkovým prostorem a Střední školou průmyslovou a uměleckou na adrese Praskova č. 5 na západě.

Müllerův dům se svým kratším severním průčelím obrací do Komenského ulice. Průčelí má předstupující střed nesený segmentovými arkádami umístěný nad nejstarším obdélným vstupem vedoucím do prostoru suterénu, kterému tvoří nepravý portikus. Přistavené půlvaleně podklenuté vnější schodiště stoupá do prostoru zvýšeného přízemí a spolu s portikem tvoří trojici arkád. Plochu severního průčelí proráží dvě obdélná okna, plochu schodišťové verandy a portiku vždy jen jedno okno. Na portikus nasedá zděný vikýř s obdélným oknem, čelem členěným pilastry a volutami po stranách a trojúhelným štítem ve vrcholu, jenž má ve štukové kartuši zanesen římský letopočet 1726. Protilehlé kratší jižní průčelí domu má středový schodišťový rizalit s valbovou stříškou, obdélným podkrovním oknem a zadním služebním vstupem, původně do přízemí, dnes na mezipodestu schodiště vedoucího do všech podlaží objektu. Hladká fasáda domu, prolamovaná obdélnými okny s profilovanými šambránami (v přízemí obdélné, v patře a ve vikýři s vysazenými překlady s prokrojenými horními rohy), je na všech stranách završená novobaroční jednoduše profilovanou korunní římsou. Celý objekt ukončuje barokní vysoká valbová střecha, která disponuje na obou dlouhých stranách dvěma řadami vikýřů, ve spodní řadě třemi, v dolní řadě dvěma vikýři ve tvaru volského oka a na jižní štítové straně jedním vikýřem. Střechu v hřebeni proráží jedno masivní komínové těleso ze spárovaného režného zdiva, v interiéru omítnuté, s vymetacím otvorem v podkroví.

Zastavěná plocha Müllerova domu (bez novodobé jižní přístavby) o rozměrech 20,7 x 14,5 m, 3,4 x 1,95 m a 2,5 x 4,2 m, činí celkem 317,28 m².²⁶ Dům má historicky třítraktový půdorys, v suterénu s obdélnými místnostmi s valenými klenbami, které se stýkají pomocí trojbokých výsečí, seskupenými kolem středové chodby. V základu stejně dispozičně rozvrženém zvýšeném přízemí jsou stropy rovné s omítanými podhledy. Stavba disponuje hlavním dodnes dochovaným vstupem ze severního průčelí a provozním vstupem do přízemí u jižní fasády, jenž vedl na dnes nedochované schodiště při jihozápadním nároží, které mohlo propojovat suterén s vlastním interiérem domu. Dnes je možné do suterénu, s dochovanými dveřmi patřícími k původní konstrukci, vstoupit z vnitřního schodiště.

Stavební vývoj Müllerova domu od středověku po počátek 20. století na základě historických pramenů

Poprve se o budově v literatuře zmínil Erasmus Kreuzinger, který ji v rámci svého pojednání označil jako „obytný dům knížecích úředníků“ postavený na místě starého mlýna, stojící vpravo před Hradeckou branou.²⁷ Dle teorie Dalibora Prixe skutečně na jeho místě stál hradní mlýn,

25 K výstavbě objektu kuchyní došlo pravděpodobně v 80. letech 14. století, nebo na přelomu 14. a 15. století. Další informace srov. František KOLÁŘ – Petra KANIOVÁ – Romana ROSOVÁ – Michal ZEŽULA, *Opevnění města Opavy (současný stav výzkumu)*, in: Forum urbes medii aevi V. Městské fortifikace ve vrcholně středověkých zeměpanských městech střední Evropy. Sborník příspěvků z konference FUMA konané 8. – 11. 5. 2006 v Hainburgu a. d. Donau, Brno 2008, s. 184.

26 Dana KOUŘILOVÁ – Petra KANIOVÁ – Hana PAVELKOVÁ – Romana ROSOVÁ – František KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum tzv. Müllerův dům v Opavě, Komenského 8*, Opava 2013, nepublikovaný strojpis, uložen u objednavatele architektonická kancelář Ateliér 38, s. r. o., Husova 9, 702 00 Ostrava 1, s. 17.

27 Erasmus KREUZINGER, *Chronik der alten und neuern Zeit Troppau's, oder Troppau und seine Merkwürdigkeiten. Ein Handbuch für Einheimische und Wegweiser für Fremde*, Opava 1862, s. 170–171; Srov. TÝŽ, *Opavská kronika staré a nové doby aneb Opava a její pozoruhodnosti*, Opava 2002, s. 94–95; Srov. F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 41.

který poháněla voda z hradního příkopu. Existenci mlýna dosud nepotvrdily žádné písemné ani ikonografické prameny.²⁸ Od roku 1511 byl opavský hrad sídlem zemského hejtmana – purkrabího, jenž zastupoval nepřítomného panovníka. Za držitelů z rodu Cetrysů z Kynšperka prošel hradní objekt mezi lety 1531 až 1544 přestavbou na zámek a k příležitosti jeho převzetí opavskými stavy v roce 1544 vznikl inventář, který velmi schematicky popisuje hospodářská stavení jeho areálu. Dokument zmiňuje zámeckou kuchyň, kovárnu, pekárnu a dvě stáje.²⁹

Po dalších změnách vlastnictví zámku nechalo město Opava k předání opavského panství císařské komoře v roce 1586 vyhotovit urbář.³⁰ Ke kamennému zámku přináleželo předzámčí, vystavěné až na komplex kuchyní ze dřeva. Před bránou stál napravo od vchodu čeledník a tři komory v patře, dále dvě velké zděné oddělné kuchyně. Vlevo od vstupu na severní straně bylo pět stájí pro 18 koní, dvě komory a dvě komůrky, kůlna, komora na zelí, malá zahrada s ovocnými stromy, kovárna a studna. Mimo předzámčí, v parkánu, se nacházela pekárna, dvě komůrky a holubník.

S přihlédnutím ke kontinuitě zpráv o zděné kuchyni v areálu předzámčí lze předpokládat, že architektonický předchůdce Müllerova domu vznikl v období od přelomu 14. a 15. století a rokem 1544 včleněním hradu do systému fortifikace města.³¹ Důvodem mohl být nedostatek místa v dosti stísněném prostoru předhradí, záměr posílení fortifikace hradního areálu nebo snaha zabránit šíření případného požáru či nechtěných pachů a výparů, vzniklých při provozu kuchyně.³²

Pozměněnou podobu předzámčí popisuje urbář z roku 1604.³³ Čeledník uvádí jako zchátralý, v předzámčí již nestála kovárna a z pěti stájí tam zůstaly pouze dvě. Další stáje se přesunuly do prostoru parkánu. Pozůstalost zámeckého správce Karla Basty z Chustu z roku 1612 udává v předzámčí už jen dvě stáje – „maštale“ a dvě kuchyně – „kuchyň před zámkem přední“ a „zadní kuchyň také před zámkem“. Dále však zmiňuje další kuchyň na vlastním zámku, včetně zde užívaného nádobí.³⁴

Mezi lety 1612 až 1650 došlo v důsledku přesunu kuchyně do zámku ke změně funkce komplexu kuchyní v předzámčí. Na plánu obležení města Opavy, tzv. „dánském“ plánu z roku 1627, vytvořeném vojenským inženýrem ve službách císaře Felice Floriana, budova, která předcházela Müllerově domu, pravděpodobně zachycena není, nebo ji lze ztotožnit s objektem s vysokou sedlovou střechou, který odpovídá i umístěním v prostoru parkánu a na který přímo navazuje část městské hradby směrem k Hradecké bráně.³⁵

Poprvé objekt prokazatelně vizuálně lokalizujeme na plánu okolí opavského zámku

28 P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 289, 290, 391.

29 ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, kart. 1, inv. č. 45.

30 Tamtéž, f. Velkostatek Opava–zámek, inv. č. 2, inv. č. 3; Srov. Stanislav DRKAL, *Historie opavského zámku*, in: Andělín Grobelný – Bohumil Sobotík, Opava. Sborník k 10. výročí osvobození města, Opava 1956, s. 134–164.

31 Tamtéž, s. 155.

32 Více informací F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 37–84. Dále srov. D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROSOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum*.

33 ZA v Opavě, f. Velkostatek Opava–zámek, inv. č. 4, inv. č. 5.

34 Tamtéž, fond Zemské právo Opavsko–krnovské, kart. 7, inv. č. 47.

35 SZM, Uměleckohistorické pracoviště (dále UH), inv. č. U 330 F. Jedná se o fotografickou reprodukcí plánu uloženého v Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv, Kartensammlung, sign. H IIIB 66/1639. K plánu dále F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opevnění města*, s. 225–226, pozn. č. 22, obr. č. 19 na s. 186; Srov. František KOLÁŘ, *Opevnění Opavy v 17. – 18. století*, in: Týž (ed.), *Opavské hradby*, Opava – Ostrava 2013, s. 92–95, pozn. 9 na s. 104.

a Ratibořské brány s axonometricky ztvárněnou zástavbou z období kolem roku 1650.³⁶ Plán zobrazuje dvě patrové stavby k sobě těsně přilehlé, nebo jde o jednu obdélnou budovu se čtyřmi okny, sedlovou střechou, s nižším přístavkem krytým pultovou střechou a s přisedlým schodištěm na severozápadní straně. Ve štítové straně má stavba zasazena tři okna s vstupem zakončeným půlkruhovým obloukem ve vrcholu (sloužil pravděpodobně pro vjezd).³⁷ Plán vykresluje situaci z doby, kdy již neexistovalo předhradí, které pravděpodobně shořelo za třicetileté války. Legenda, patřící k plánu, uchovaná odděleně v SOKA Opava, pod popiskem č. 8, označujícím stavebního předchůdce Müllerova domu, uvádí text: „*Proti jihu a konci valu stojí kuchyň, nyní knížecí sýpka, která směrem k městu od jižního rohu zámku přiléhá k městské hradbě.*“³⁸

Oléjomalba, uchovaná ve sbírkách SZM, tzv. Požární obraz Opavy, ukazuje požárem netknutý opavský zámek a jeho okolí v roce 1689. Budova sýpky je zde zanesena jako patrová obdélná stavba se sedlovou střechou, fasádou vrcholící kordonovou římsou prolomenou dvěma řadami malých oken a třemi komíny. Pro svou orientaci od jihovýchodu obraz neukazuje pultový přístavek.³⁹ Velice podobně zobrazuje sýpku tzv. Schwartzův plán Opavy, kolorovaná perokresba ilustrující situaci okolí zámku kolem roku 1700 z pohledu od severozápadu. Obdélnou stavbu sýpky, která již nemá pultový přístavek, zakončuje sedlová střecha. Její delší stranu prolamují tři okenní otvory a na kratší straně vstup a okenní otvory ve štítu.⁴⁰

Svou současnou podobu Müllerův dům získal přestavbou sýpky na byt zámeckého správce, tj. hradního hejtmána – purkrabího v letech 1722 až 1726. Pozemkové knihy města Opavy zaznamenávají: „*v roce 1722 byla postavena přední část zámku s purkrabskou budovou.*“⁴¹ Tzv. Lundwallův plán z doby před rokem 1758 zobrazuje dům od severovýchodu po barokní úpravě.⁴² Patrový objekt má v severním průčelí zasazeny dva barokní štíty, vrcholící dvojicí sedlových střech a předsazené otevřené schodiště přístupné od jihovýchodu na dvojici arkádových oblouků stoupající do výšky zvýšeného přízemí. Obě sedlové střechy jsou orientovány hřebenem kolmo k průčelí.⁴³ Po požáru v roce 1758 byla dvojice střech nahrazena střechou valbovou někdy během třetí třetiny 18. století a první poloviny 19. století. Na základě pozůstalosti zámeckého hejtmána Jindřicha Halamy z Jičína z roku 1776 víme, že dům měl klenutý sklep a vinný sklep.⁴⁴

Dva formuláře výučních listů z druhé poloviny 18. století obsahují schématické mědirytiny, první z 60. let 18. století od Johanna Michaela Langer⁴⁵ a druhá z roku 1794 z ruky Fabiána Šebestiána Langer⁴⁶. Obě mědirytiny vyobrazují patrový objekt Müllerova domu již s valbovou střechou s jedním komínem, zachycený se západní a severní štítovou fasádou, kde by dle současné analogie měl být patrný schodišťový nástup a střešní vikýř. Může jít ovšem

36 SZM, UH, inv. č. U 4059 A.

37 Tamtéž.

38 Státní okresní archiv (dále SOKA) Opava, fond Archiv města Opavy (dále AMO), kart. 238, inv. č. 1719.

39 SZM, UH, inv. č. U 1959 A.

40 Tamtéž, inv. č. U 1826 A.

41 SOKA Opava, f. AMO, inv. č. 2272

42 SZM, Fotografické pracoviště (dále FP), č. neg. B 1527. Jde o fotografii nedochovaného originálu.

43 Tamtéž.

44 ZA v Opavě, f. Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, inv. č. 2323, kart. 371.

45 SOKA Opava, fond Cech knihvazačů Opava, kart. 1, inv. č. 1, Výuční list pro Františka Hochause z roku 1783.

46 Tamtéž, fond Cech stolařů Opava, kart. 3, inv. č. 3, Výuční list pro Johanna Falkela z roku 1809.

o optický klam a detail, který se jeví jako veranda s krytým schodištěm je těsně přiléhající přízemní stavba před severním průčelím.⁴⁷ Dochovaná podrobná mapa majetků slezských stavů opavského a krnovského knížectví z rukou lichtenštejnského stavebního inspektora Josepha Fabicha mezi jinými objekty zanáší půdorysy opavského zámku a jeho okolí ke stavu z roku 1784. Na schématickém plánu úřednických a hospodářských budov, opatřeném jednoduchou legendou je Müllerův dům uveden jako byt purkrabího. V souvislosti se změnami ve společnosti, rozvojem podnikání, potřeboval panovník (kníže) velký počet úředníků a hospodářů, kteří dobře spravovali jednotlivá panství, proto mezi ubíracemi knížecích úředníků v areálu zámku najdeme např. byt zámeckého hejtmána, byt penzionovaných sloužících, byt retmistra, dále stáje, vozovna. V prostoru majorátního dvora se nacházel např. byt pastevce (ovčáka), šafáře (správce), ovčín, seník, stodola, chlév, kravín nebo vepřín.⁴⁸

Franz Biela v roce 1813 vytvořil akvarel s pohledem na jihovýchodní část opavského opevnění se zámkem, na němž vidíme valbovou střechu Müllerova domu s komínem a střešním vikýřem s jižní stěnou stavby bez schodišťového přístavku, jenž byl k domu připojen až ve fázi pozdějších úprav mezi lety 1813–1836.⁴⁹

Jak ukazuje akvarel Floriána Mascheka z roku 1885, vytvořený podle předlohy z druhé poloviny 18. století, na severní štítové stěně domu vpravo od zámku se nacházel vikýřový nástavec, který dnes nese římský letopočet 1726, nad schovaným schodišťovým nástupem. Schodiště bylo přestavěno v obrácené poloze přístupné od severozápadu.⁵⁰ Kolem poloviny 19. století měl zámek s domem správce číslo popisné 1. Disponoval 5 místnostmi (světnicemi), spodní klenutou místností (kvelbem) a kuchyní.⁵¹

Po zrušení patrimoniální správy v roce 1848 byla stavba pronajímána soukromým osobám.⁵² Situační plán okolí zámku z roku 1866, vytvořený kvůli plánované stavbě opavského gymnasia, Müllerův dům označuje jako „obytnou budovu patřící k lichtenštejnskému zámku“.⁵³ Půdorys objektu je shodný s půdorysem Müllerova domu na indikační skice stabilního katastru z roku 1836, tedy obdélný orientovaný průčelím směrem do ulice zalamujícím se směrem k zámku, čímž značí dodnes dochovaný schodišťový rizalit.⁵⁴ Nejlépe podobu zámku a severní partie domu zachycuje fotografie uchovaná ve sbírkách SZM z roku 1890, pořízená těsně před stržením zámku. Ukazuje, že schodišťový rizalit (nástavec se schodišťovým nástupem) severního průčelí domu měl stejnou podobu jako dnes, byl ovšem krytý dřevěnou prosklenou

47 D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROŠOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický*, s. 38.

48 Publikováno v katalogu výstavy Ondřej HANIČÁK a kol., *Knížata z Lichtenštejna. Páni země opavské a krnovské/ The Princes of Liechtenstein. Lords of the land of Opava and Krnov*, Opava 2024, s. 268–270. Originál uchován ve sbírkách LIECHTENSTEIN, The Princely Collections, Vaduz-Vienna, inv. no. HA 1615.

49 SZM, UH, inv. č. U 189 A. Srov. pozn. č. 53.

50 Tamtéž, inv. č. U 1838 A.

51 Městský urbář v SOKA Opava, fond AMO, inv. č. 2272.

52 V domě bydlela v nájmu od 70. let 19. století rodina opavského advokáta a politika JUDr. Franze Müllera (1836–1915). Ještě v roce 1888 dům vlastnil Jan II. kníže z Lichtenštejna. Po demolici zámku na přelomu let 1891 a 1892 byl bývalý purkrabský objekt Franzi Müllerovi prodán. Jeho rodina dům vlastnila až do roku 1924. Dále k tématu názvu Jiří ŠÍL, *Po kom se jmenuje Müllerův dům v Opavě? (Nach wen wurde das Haus Müller in Opava genannt?)*, in: *Ad fontes – sborník k 60. narozeninám PhDr. Karla Müllera*, Opava 2018, s. 198–209. Další informace D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROŠOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum*, s. 10.

53 Plán publikován: Hana MIKETOVÁ – Karel MÜLLER a kol., *Opavský zámek*, Opava 2012, s. 83.

54 ZA v Opavě, fond Stabilní katastr slezský, Indikační skica stabilního katastru (1836), sign. S1 331. O skice pojednáno v článku níže.

verandou s pultovou stříškou krytého nástupu na schodiště.⁵⁵

Na novoročence opavské tiskárny Adolfa Drechslera z roku 1893 je na barevné fotografii severní fasáda Müllerova domu zobrazena s verandou s velkým okenním otvorem s hustým členěním zasklené plochy a mírně segmentovým ukončením. Schodiště kryje otevřená dřevěná konstrukce s prosklenou plochou na severní straně ve formě malých tabulek s pultovou střechou.⁵⁶ Okna se liší velikostně i tvarově. Okno ve zvýšeném přízemí schodišťového rizalitu bylo větší a segmentově ukončené, okno v přízemí mělo tvar menšího čtverce rámovaného výžlabkem.⁵⁷

V roce 1896 adresa bývalého purkrabského domu zněla Lichtenštejnova ulice č. 10 a náležel k objektům dnešního SZM. Mezi lety 1896–1901 byl dům prodán do vlastnictví jeho rezidenta právníka Franze Müllera, který ho přestavěl na soukromé sídlo.⁵⁸ Později objekt přecházel do majetku rodinných příslušníků až do roku 1924.⁵⁹ V roce 1925 ho koupila Zemská správní komise pro Slezsko a na základě podmínky dědiců Franze Müllera v kupní smlouvě měl sloužit dnešnímu SZM, což platí do dnešních dnů.⁶⁰

Stavební vývoj Müllerova domu od středověku do počátku 20. století podle archeologických výzkumů

Archivář Stanislav Drkal ve své publikaci uvedl: „*Také menší úpravy v roce 1801 na vzezření zámku nic podstatného nezměnily [...] Zámeckou kuchyni, později špýchar, už dříve přeměnila správa v byt purkrabiho.*“⁶¹ Jako první upozornil, že se ve hmotě Müllerova domu dochovaly relikty hradní kuchyně a špýcharu. Analýzou císařského otisku indikační skici stabilního katastru z roku 1836 s přihlédnutím k dalším výše zmíněným dobovým plánům, vedutám a dokumentům se již dříve došlo k závěru, že zděná stavba v místě dnešního Müllerova domu byla dodatečně vložena do prostoru parkánu městského opevnění.⁶² Objasnění existence středověkých relikvů ve hmotě Müllerova domu a jejich návaznost na fortifikační systém města Opavy a areál hradního opevnění umožnil až výše zmíněný archeologický výzkum v souvislosti s rekonstrukcí objektu a jeho nové jižní přístavby mezi lety 2015–2019.⁶³ Spolu s dalšími poznatky přispěl ke zpřesnění představy o stavebním vývoji Müllerova domu, opavského hradu i hradebního systému.

Nejstarší zděnou částí Müllerova domu je spodní partie západní obvodové zdi v celé její délce, pocházející z období před rokem 1253. Jde původně o hlavní městskou hradbu v síle 1,8 až 2,1 m, dochovanou v rozdílné výšce, nejvíce pak ve výšce 2 m nad úrovní současného terénu ve hmotě domu. Ve výšce 0,2 až 0,5 m nad úrovní původního terénu je zřetelný asi 0,1 m široký odskok tvořící lavicovitý základ zdiva, jenž je v interiéru domu na zdi téměř neznatelný.

55 SZM, FP, č. neg. A 240.97.

56 SOkA Opava, fond Sběrka dokumentačního materiálu, sign. XXXVII/15.

57 Zachyceno také na fotografii uložené v SZM, FP, č. neg. A 240.97.

58 Pavel ŠOPÁK, *Epilog opavského zámku v ohnisku urbanistických a monumentických snah přelomu 19. a 20. století*, in: H. MIKETOVÁ – K. MÜLLER a kol., *Opavský zámek*, s. 19.

59 D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROSOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum*, s. 11.

60 Tamtéž, s. 12. V současné době v Müllerově domě vzniká expozice archeologického pracoviště Slezského zemského muzea.

61 S. DRKAL, *Historie*, s. 155, 158, pozn. 159.

62 F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opevnění*, s. 192, pozn. 22.

63 F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 64–65, obr. 32 a 33.

Tento úsek hradebního zdiva byl druhotně využit jako základ nově vzniklé stavby. Dle zjištění archeologického průzkumu SZM hradební zeď, postavená z místní lomové tzv. hradecké droby s litým jádrem spojeným vápennou maltou jako pečlivě do řádku kladené nepříliš členěné oboustranně lícované zdivo, pokračovala vně hmoty domu u jeho severozápadního nároží severně prostorem nové jižní přístavby domu směrem k jihu v délce 12 m. V 18. století, zřejmě při přestavbě sýpky na purkrabský byt, byla doplněna novověkou ohradní nástavbou na koruně hradebního zdiva do výšky tří metrů a sloužila jako zahradní zídka okolo nově vyměřené zahrady za obydlím purkrabího.⁶⁴ Přibližně v polovině dokumentovanou zeď přerušuje vertikální spára, která dokládá etapovitou výstavbu prstence opavských hradeb. Zdivo je jen mělce založené do podloží do hloubky asi 0,5 m do povrchu soudobého terénu z redeponované zeminy a spíše nasedá na tzv. půdní typ. V této starší kulturní vrstvě se nachází zahloubené objekty se zbytky keramiky raně středověké výrobní tradice v opavském prostoru datované do období poslední čtvrtiny 12. století a 20. až 30. let 13. století a mladší vrcholně středověké keramiky z tzv. přechodného horizontu z poloviny 13. století. Tento zkoumaný úsek hlavní hradby přetnul starší sídlištní horizont, který se s ohledem na přítomnost keramiky přechodného horizontu vztahuje pravděpodobně k počátkům Opavy jako instituciovaného města.⁶⁵ Jde o největší odkrytý celek hradebního zdiva, vážící se k původnímu systému opevnění města, vztyčeného před rokem 1250.

Jižní fasáda domu zbařená vrstvy omítek ukazuje stavební podobu hlavní hradební zdi. Zeď jižního bloku byla vložena na spáru mezi dvojicí rovnoběžných zdí (vnější líc hlavní městské hradby na jedné straně a vnitřní líc parkánové hradby na druhé straně) dosud uchovaných ve hmotě západní a východní stěny objektu. Původně však jižní stěna pokračovala jižním směrem mimo stavbu. Nadzemní partie zdi mimo hmotu domu byly v minulosti sнесeny a zůstaly pouze jejich podpovrchové části, které odhalené a zbařené omítek, při realizaci jižní přístavby Müllerova domu, umožnily negativní otisk v místě ubourání.⁶⁶ Negativ zdiva v jihozápadním nároží jižní fasády má šířku 1,8 m. Jeho výška od základové spáry po domnělou korunu ochozu čítá 5,7 m a v horní partii zdi ukazuje předprseň o šířce 0,66 m a výšce kolem 1,95 m. Typ parapetní zídky dokumentované v řezu lze odtušit pouze podle obecných analogií. Nejpravděpodobnější variantou se jeví standardní cimbuří s prolukami a stejně širokými stínkami. Zeď zakončoval ochoz s deštěním, přesahujícím přes vnitřní hranu koruny zdi, neseným na dřevěných nebo kamenných konzolách.⁶⁷

V 80. a 90. letech 14. století došlo k výstavbě hradu opavských Přemyslovců. V souvislosti se stavbou hradního opevnění byl po vyměření prostoru předhradí stržen úsek hlavní městské hradby. V místě dnešního severozápadního nároží Müllerova domu se k ubouranému čelu hlavní městské hradby na přelomu 14. a 15. století přiložila hradba, jež se lomila kolmo a pokračovala napříč nově vyhloubeným hradním příkopem. Uzavírala tak hradní parkán s vymezeným prostorem o šířce kolem 11,5 metrů a spojovala starší městské opevnění s jihozápadním nárožím hradu. V severozápadním nároží Müllerova domu jsou dodnes patrné střídavě na sebe kolmé armovací kameny s provázáním líce příčné hradby s čelem ubourané městské hlavní hradby.⁶⁸ Nově vzniklá příčná zeď z lomového kamene na vápennou maltu kladená do technologických pásů dnes tvoří základy severní obvodové zdi Müllerova domu v síle 1,4 m a výšce až 5,5 m

64 S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 127.

65 F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 65–66.

66 Tamtéž, s. 67.

67 Tamtéž, s. 67–68.

68 Tamtéž, s. 68.

nad současným terénem.

Příčná zeď spojující hradní fortifikaci a jádro hradu souběžně uzavírající hradní příkop je v místě severovýchodního nároží Müllerova domu svázaná se souběžně stavěnou městskou parkánovou hradbou, oboustranně lícovanou z lomové hradecké droby kladené na vápennou maltu do poměrně výrazně členěných technologických pásů. Tato parkánová zeď tvoří ve hmotě dnešního Müllerova domu spodní partii jeho východní obvodové zdi až do výšky 2,8 m nad současným terénem. V jihovýchodním nároží je parkánová hradba včetně předprsně dochována ve výši 6,5 m ode dna příkopu.⁶⁹ Informace o podobě parkánového prostoru a hradby poskytl již předstihový archeologický výzkum v roce 2013.⁷⁰ Parkánová hradba nebyla v okolí zkoumaného domu založena do vnitřní stěny hradního příkopu. Ten vznikl až v souvislosti se stavbou hradu a parkánové zdi. Výškový rozdíl mezi úrovní terénu vně parkánové hradby a terénu v prostoru budoucího parkánu se pohyboval v době budování parkánové zdi kolem 1,5 m. Postupným navážením zeminy v parkánu se zvýšil na 3,5 m. Základové zdivo parkánové hradby na její vnitřní straně nepřiléhá těsně k hraně základového výkopu. Meziprostor je vyplněn přemístěnou zeminou. Parkán při vnitřní straně nadzemní části hradební zdi byl postupně navyšován přemístěnou hlínou. Při archeologickém průzkumu těchto vrstev byla nalezena keramika z období vrcholného středověku, která velice široce klade výstavbu parkánu a parkánové hradby do období výstavby opavského hradu od 2. poloviny 14. století až počátku 15. století.⁷¹ Zkoumaný relikv parkánové zdi v místě jižní přístavby Müllerova domu měl šířku 1,3 až 1,5 m a dochovanou výšku až čtyři metry nad terénem. Spolu se současným doplněním líce zdiva v nadzemní části, pokračuje hradba směrem k jihu a je v terénu stále patrná.⁷²

Základem jižního průčelí Müllerova domu se stala příčná hradba, která na jihu objekt vydělovala z městského parkánu. Oboustranně lícované zdivo z lomové hradecké droby na vápennou maltu, kladené do výrazných technologických pásů, má v dochované nadzemní části tloušťku 1,8 m, v základové partii až 2,6 m a výšku 5,5 m nad současným terénem, od základové spáry asi 7,6 m. Hradba vložena na spáru mezi dvojici rovnoběžných zdí (vnější líc hlavní městské hradby na jedné straně a vnitřní líc parkánové hradby na druhé straně). Byla založena do násypových vrstev parkánu. Při jejím líci se uchovaly fragmenty vrcholně středověké keramiky z 15. století. Vznik jižní příčné hradby můžeme datovat do období vzniku parkánové hradby do 80. a 90. let 14. století až počátku 15. století.⁷³

V tělese současného Müllerova domu se nachází pozůstatky hlavní hradební zdi v západní fasádě, parkánové zdi v bloku východní stěny, severní příčné zdi ve hmotě severního průčelí, jež dále pokračovala a spojovala hlavní zeď hradu s parkánovou zdí městského opevnění. Zatímco tato spojovací zeď přímo navazovala na jihozápadní nároží hradu, jižní příčná zeď, jejíž pozůstatky najdeme v jižním průčelí, objekt na půdorysu Müllerova domu vyjímala z prostoru městského parkánu. Stavba přisedala vně k jihovýchodní straně městských hradeb a dle výše zmíněných písemných dokladů z 16. a 17. století sloužila nejdříve jako hradní

⁶⁹ Tamtéž, s. 69.

⁷⁰ Podoba parkánové hradby je zanesena na několika historických vyobrazeních, jež byly zmíněny v článku výše. Dále srov. S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 128–129. Dále F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 66.

⁷¹ Tamtéž, s. 69.

⁷² S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 130. Nadzemní část pokračující parkánové zdi se dochovala nedaleko Müllerova domu v Sadech u Muzea v délce přibližně 20 metrů.

⁷³ F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 70.

kuchyně.⁷⁴ Vnitřní prostor zděné obdélné stavby byl rozdělen na dvě stejně velké části dvojicí protilehlých masivních hranolových patek o šířce 2,6 m, jednou ve středu západní a druhou ve středu východní obvodové zdi. S přihlédnutím k jejich hlubokému založení do povrchu do hloubky 2,2 m jde pravděpodobně o základové partie masivních hranolových pilířů, které pomocí segmentových pasů vynášely dvojici zděných dýmníkových komínů (dokumenty uvádí dvě zděné kuchyně – přední a zadní).⁷⁵ V severovýchodním a jihovýchodním koutu Müllerova domu byly nalezeny reliktu cihlových později odsekaných náběhů vynášecích segmentových pasů. Pravděpodobně jsou také v severozápadním a jihozápadním rohu domu, ukryté pod pozdějšími barokními klenbami. Komíny odváděly spaliny ze dvou centrálních topenišť. Pozůstatky jednoho z nich byly odkryty v severní místnosti v podobě trojice zdív z lomového kamene na vápennou maltu vymezujících čtvercový prostor o šířce stran 3,3 m.⁷⁶ Může se jednat o torzo zděné podesty pro otevřený oheň (čili stolové topeniště), s obvodem vyzděným z lomového kamene, vnitřním prostorem původně vyplněným zeminou či kamennou sutí a povrchem z cihelných dlaždic v jílovém lůžku.⁷⁷ V horní části jižní obvodové zdi se nachází otvor, jenž sloužil jako kuchyňské odvětrávací okno s dřevěnou trámkovou zárubní a šikmým parapetem. Ve východní obvodové zdi domu se dochovala kamenná výlevka na odpadní vodu, při jednom z hranolových pilířů, což je důkaz zaniklého kuchyňského provozu. V lici severní obvodové zdi se dochovaly pozůstatky odsekaného cihlového náběhu vynášecího pasu dýmníkového komínu.⁷⁸ Stejný relikt nalezneme také v severovýchodním nároží severní zdi a jihovýchodním nároží v křížení východní a jižní obvodové zdi. Při vnějším lici jižní obvodové zdi stavby, v prostoru městského parkánu, byla odkryta odpadní souvrství, s fragmenty kostí domácích zvířat, několik ulit hlemýžďe zahradního s příměsí popela a uhlíků,⁷⁹ což rovněž dokládá přítomnost kuchyňského zařízení. Objekt představoval dvoudílnou kuchyni, resp. dvojici prostorově navazujících kuchyní se samostatnými dýmníkovými komíny. Tento koncept je v Slezském prostoru velmi neobvyklý. Propojení objektu s předhradím zajišťoval vchod situovaný v severní obvodové zdi, vybíhající rampou z kontreskarpy vnitřního příkopu. Na základě keramických nálezů můžeme tyto archeologické vrstvy datovat do první poloviny 15. století, se vznikem kuchyně je nutné ale počítat o něco dříve, patrně již v době výstavby hradu v 80. letech 14. století.⁸⁰

Mezi lety 1612 až 1650 došlo k přestavbě kuchyně na sýpku. Jednalo se o obdélnou stavbu

74 Inventář z roku 1544. Srov. ZA v Opavě, f. Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, kart. 1, inv. č. 45; Dále urbář z roku 1586. Tamtéž, f. Velkostatek Opava–zámek, inv. č. 2, inv. č. 3; Dále urbář z roku 1604. Tamtéž, inv. č. 4, inv. č. 5; Dále pozůstalost z roku 1612. Tamtéž, f. Zemské právo Opavsko–krnovské, kart. 7, inv. č. 47. Dále legenda k plánu SOKA Opava, f. AMO, kart. 238, inv. č. 1719.

75 F. KOLÁŘ – P. KANIOVÁ – J. KOUDELOVÁ – D. PRIX – R. ROSOVÁ – M. ZEŽULA, *Opavský hrad*, s. 70.

76 František KOLÁŘ – Jana KOUDELOVÁ – Petra KANIOVÁ – Romana ROSOVÁ – Dalibor PRIX – Pavel STABRAVA, *Jak se bydlelo ve městě*, Ostrava 2022, s. 39.

77 Tamtéž, s. 70.

78 Pata barokního pilíře vynášejícího klenbu místnosti je zpevněna druhotně využitým fragmentem středověkého tuftového okenního ostění pocházejícího původně patrně z hradního paláce. Dále srov. František KOLÁŘ – Miroslava CEJPOVÁ – Petra KANIOVÁ – Dalibor PRIX – Romana ROSOVÁ, *Hradní kuchyně na dvorech opavských a ratibořských Přemyslovců*, in: Irena Korbelářová – Michal Zežula (edd.), *S knížaty u stolu. Kuchyně a kultura stolování na středověkých vévodských dvorech v Opavě a Ratiboři*, Ostrava – Ratibor 2018, s. 172.

79 Tamtéž, s. 172.

80 Při archeologickém výzkumu Müllerova domu byly nalezeny tisíce artefaktů dokládající každodenní život např. keramika raně středověké výrobní tradice z konce 12. až druhé poloviny 13. století, keramika 14. a 15. století i mladší až po 20. století, středověké komorové kachle se zdobenou čelní stěnou a předměty kovové. Dále podrobněji S. KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy*, s. 136–144.

se sedlovou střechou, s nižším přístavkem s přisedlým schodištěm na severozápadní straně, krytým pultovou střechou. Legenda k plánu okolí opavského zámku a Ratibořské brány z roku 1650 popisuje objekt bývalé kuchyně přeměněné na sýpku a její okolí: „*dlouhý kolem 18 metru, široký 8,25 metru a vysoký kolem 12 metru. Obvodová zeď byla široká 1,2 až 1,7 metru a byla z lomového kamene*“.⁸¹ Za budovou směrem k zámku a kolem něj se nacházelo nádvoří a val.⁸² Na jedné straně sýpky most přecházel vodní příkop, táhnoucí se od brány zámku na předhradí, po druhé straně procházela „*jiná městská hradba, směrem k Hradecké bráně, která má začátek u zámku u staré, již jmenované kuchyně či knížecí sýpky*“.⁸³ Směrem na jih od sýpky se táhl „*venkovní val směrem k městu, kolem shora jmenovaného nádvoří, přiléhá na dvou místech k městské hradbě a je široký 9 loktů (asi 5,31 m), dlouhý (čili kolem dokola) 200 loktů (asi 118 m)*“.⁸⁴

Müllerovu domu vtiskla současnou barokní podobu přestavba na byt purkrabího v první polovině 18. století (asi mezi lety 1622–1626), přičemž si v základu uchoval půdorys spolu se základy a nadzemními konstrukcemi předchozího objektu. Tato stavební fáze ustavila třítraktovou dispozici a vyzvedla valené klenby se stýkajícími se trojbokými výsečemi v suterénu. Dochoval se také původní vstup do suterénu v severním průčelí domu pod schodištěm a zadní služební vstup v jižním průčelí se zaniklým schodištěm. Patrový purkrabský dům s dvojicí sedlových střech, s hřebeny kolmo k průčelí krytými barokními štíty, se schodištěm vynesným na arkádách a dalším schodištěm, dostal v druhé polovině 18. století valbovou střechu s vikýři ve dvou řadách i s dodnes dochovaným krovem se záklopovými stropy. Arkádové schodiště bylo převráceno. Vznikl tak schodišťový rizalit s verandou u severního průčelí, přecházející do zděného pilíře. Dílem této přestavby jsou rovněž trámové záklopové stropy v místnostech v přízemí.⁸⁵ Od 30. let 19. století se okolí zámku měnilo rušením hradeb a hradebních příkopů. Na indikační skice stabilního katastru z roku 1836 má Müllerův dům obdélný půdorys orientovaný průčelím směrem do ulice, zalomeným směrem k zámku, čímž značí dodnes dochovaný schodišťový rizalit.⁸⁶ Kolem roku 1850 měla stavba pět místností, zaklenutý sklep a kuchyň.⁸⁷ Po demolici zámku a parcelaci uvolněného pozemku měl bývalý purkrabský dům, nově ve vlastnictví JUDr. Franze Müllera, hluboko ležící dvůr a zahradu pod úrovní nově vyměřené ulice, proto byla požadována stavba opěrné zdi v celkové délce 51 m při pozemku a základového zdiva pro uložení plynového vedení stavitelem Augustem Bartelem.⁸⁸ Dále rodina Müllerů prováděla jen dílčí úpravy v interiéru související s dosažením standardu měšťanského bydlení přelomu 19. a 20. století.

Nejpřesnějším zdrojem podoby Müllerova domu je plánová dokumentace mladších fází stavebního vývoje objektu. Plány z ledna roku 1928, kdy dům patřil již dnešnímu SZM, dokumentují úpravy části objektu pro Legionářské muzeum. Z ulice do zvýšeného přízemí vedlo mladší zděné schodiště, uzavřené dveřmi a okny a kryté pultovou stříškou (zřejmě

81 Originál uložen v SOKA Opava, f. AMO, inv. č. 2272. Citace dále srov. D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROSOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum*, s. 8.

82 Tamtéž, s. 8.

83 Tamtéž.

84 Tamtéž.

85 Tamtéž, s. 46.

86 ZA v Opavě, f. Stabilní katastr slezský, Indikační skica stabilního katastru (1836), sign. S1 331.

87 SOKA Opava, f. AMO, inv. č. 2272.

88 D. KOUŘILOVÁ – P. KANIOVÁ – H. PAVELKOVÁ – R. ROSOVÁ – F. KOLÁŘ, *Stavebně historický průzkum*, s. 11, srov. pozn. 33.

veranda zachycená na fotografii z roku 1890).⁸⁹ Toto schodiště bylo sneseno po roce 1924 a zděné stupně nahradily stupně žulové. Pro špatný stav budovy byla vyměněna břidlicová krytina, vnitřní a vnější omítky, několik shnilých trámů v krovu a všechna okna a pro potřeby zamýšlené knihovny vzniklo nové exteriérové schodiště v rizalitu na straně do dvora muzea. Jeho stupně byly z umělého kamene a dřeva, a to z materiálu dvou zbořených příček mezi třemi místnostmi nacházejícími se vpravo od vstupu do objektu, které zanikly pro vytvoření nového prostoru čítárny muzejní knihovny. Vedle čítárny byly v domě 3 místnosti pro knihy, ve sklepě byt pro sluhu (pokoj a kuchyň), místnost knihařství, místnost pro uložení sádrových soch, uhelná komora a záchody.⁹⁰ Povrch zahrady v místě starého hradního valu byl zasypán, přestálé stromy zanikly a vznikla květinová zahrada sloužící poté jako sad pro veřejnost. Starší laťové oplocení nahradil nový nízký plot z lesních tyček.⁹¹ Dům přečkal rozkvět nové zástavby v 19. století i pozdější úvahy o jeho asanaci kvůli plánované výstavbě přístavby Hlavní výstavní budovy SZM.⁹² V roce 1926 Jan II. kníže z Lichtenštejna daroval muzeu šest kamenosochařských exteriérových pískovcových soch z parku zámku v Branticích. Tři stály v sadech před novou muzejní budovou a tři zdobily zahradní parter Müllerova domu.

Interpretace, shrnutí a závěr

Hrad a jeho předhradí patřily k nejstarším vrstvám opavské zástavby. Jejich vznik na přelomu 14. a 15. století narušil starší sídlištní horizont, který s přihlédnutím ke keramickým nálezům souvisí s počátky Opavy jako institucionálního města ve 13. století. Předchůdce dnešního Müllerova domu – hradní kuchyň – byl dodatečně vložen do prostoru již vybudovaného hradního parkánu v místě zasypaného hradebního příkopu na východní straně historického jádra města Opavy. Stojí na parcele vymezené starší zástavbou. Svou stavební historií je Müllerův dům mladší než nejstarší plnoprávné domy budované již při lokaci města v jeho jádru (oblast kolem Dolního náměstí) v první polovině 13. století. Svým nejstarším reliktem ve své hmotě dům navazuje na nejstarší městský fortifikační systém. Do základů své západní obvodové zdi inkorporoval objekt hradní kuchyně starší městskou hradební zeď vzniklou pravděpodobně před rokem 1250. Ve východní obvodové zdi Müllerova domu jako základ posloužila parkánová hradba, kterou lze datovat do období vzniku samotného hradu a předhradí na přelomu 14. a 15. století. Existenci zděné hradní kuchyně kladou písemné dokumenty s jistotou před rokem 1544. Pro velkou praktickou a společensko-kulturní důležitost její vznik datujeme do doby výstavby hradu a předhradí. Nejstarší středověké zděné části plnoprávných domů v Opavě se rovněž datují do období 14. až 16. století, objekt hradní kuchyně tak zapadá do období stavebního vývoje města, a zároveň patří spolu s fortifikací, staršími sakrálními stavbami a plnoprávnými domy v prostoru Dolního a Horního náměstí k nejstarší zděné městské zástavbě. První zděné domy v opavském prostoru často navazovaly na starou zástavbu. Její části se dochovaly v mnoha jádrech opavských domů. Vedle staršího jádra domy měly suterén a vyvýšené přízemí, stejně jako objekt hradní kuchyně, což zapříčinil také výškově nejednotný terén v místě zasypaného hradního příkopu. Zděné patrové podsklepené stavby prezentují charakteristickou zástavbu měst ve Slezsku pozdního středověku. Při adaptaci

⁸⁹ SZM, FP, č. neg. A 240.97.

⁹⁰ ZA v Opavě, fond Zemský stavební úřad, kart. 14, inv. č. 228.

⁹¹ K uvedeným stavebním úpravám se dochoval rozpočet s podrobnějšími informacemi. Srov. Tamtéž.

⁹² Z roku 1903 pocházejí plány na dostavbu muzea z rukou Oskara Felgela, které počítají se snesením Müllerova domu a zbytku hradního příkopu. Neproběhla dostavba ani demolice. Srov. Pavel ŠOPÁK, *Návrh dostavby výstavní budovy Slezského zemského muzea v Opavě roku 1903*, Vlastivědné listy, 1996, s. 33–34.

objektu z kuchyňského provozu na renesanční obdélnou budovu sýpky se sedlovou střechou stavitelé podobně jako u další zděné zástavby opavského jádra neváhali využít starší středověké konstrukce a vtělit je do nově adaptovaného objektu. Budova sýpky dostala místo dymníkových komínů zděné patro, které v případě měšťanských domů často nahradilo starší dřevěné patro, jež na základě výše uvedených dokumentů ukončovala profilovaná korunní římsa, tak jako u měšťanské zástavby vyvýšená atika.⁹³ Vznikla trojtraktová dispozice vnitřního prostoru domu, kdy se kolem jedné centrální místnosti soustředily místnosti po stranách, což odpovídalo obecnému umístění „komunikačního uzlu“ v přízemí i na patře. Renesanční fáze výstavby v prostoru Opavy tak přinesla patrové objekty na historických půdorysech s trámovými záklopovými stropy v patrech či přízemích a zaklenutými suterénními prostory. V případě Müllerova domu se záklopové stropy zachovaly v přízemních místnostech a mladší v krovu pod barokní valbovou střechou. Ve Slezsku se valené klenby s výsečemi a záklopové trámové stropy těšily velké oblibě.

V první polovině 18. století prošla budova sýpky barokní přestavbou na obytný dům a její půdorys se rozšířil a dostal formu, dispozici a rozsah, který si ve svém jádru uchovává dodnes. Právě při této přestavbě dostaly místnosti suterénu valené klenby s výsečemi. Lze vypořovovat další shodnou analogii příznačnou pro Slezsko. Nejstarší relikty zachované ve hmotách zděné opavské zástavby z 13. a 14. století jsou stavěné z lomového zdiva na vápennou maltu, zatímco pozdější přístavby z 15. století jsou provedeny v cihle. Stejným postupem se budoval také dnešní Müllerův dům. Praxe cihlové architektury přešla postupně ze sakrálních staveb na stavby profánní městské obytné a užitkové architektury.

Barokní objem Müllerova domu dnes na první pohled nemusí upoutat zvláštní pozornost a z hlediska památkové hodnoty nepředstavuje výjimečný objekt. Jeho důležitost spočívá v konzervaci částí středověké hradní kuchyně a dalších stavebních zásahů dokumentujících pozdější architektonický vývoj budovy ne nepodobný jiným hospodářským a obytným stavbám v Opavě. Uchovává několik postupných stavebních fází a prostřednictvím stavebně historického a archeologického výzkumu vydává vzácná svědectví o počátcích a vývoji středověké a novověké zástavby města Opavy.

⁹³ Pozůstatky dymníkových komínů najdeme i v řadě zděných opavských obytných domů, kdy z podesty na otevřený oheň (topeniště) jsou odváděny spaliny zděným dymníkem do navazujícího zděného komínového tělesa; tzv. černá kuchyň je i v obytných domech doprovázena odvětrávacím oknem a výlevkou.

The Construction Development of Medieval and Modern Opava: An Illustration by the Example of Müller House. Construction Development of the Former Opava Castle Area: Insights from Archaeological and Historical Sources

Summary

The article presents the history and appearance of the Müller House site and its immediate surroundings, as well as its inclusion in the urban planning of the historical center of Opava. The Müller House preserves several successive construction phases and, through architectural history and archaeological research, provides rare evidence of the beginnings and development of the medieval and modern buildings of the city of Opava.

The predecessor of today's Müller House was inserted into the space of the already built castle fence in place of the filled-in moat. The building adjoined the southeastern side of the city walls and, according to written documents from the 16th and 17th centuries, it served as a castle kitchen. Between 1612 and 1650, the kitchen was converted into a storehouse. The Müller House acquired its current form after the storehouse was rebuilt into the apartment of the castle governor-burggrave between 1722 and 1726.

This article summarizes all previous findings and compares the development of the Müller House with the overall urban development of Opava, which is the article's primary objective. This work is based on a building-historical survey, compiling knowledge gained from historical and archival research, architectural studies, archaeological collections, and field investigations.

Mgr. Denisa Hradilová
Slezské zemské muzeum
hradilova@szm.cz

PhDr. Jiří Juchelka, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
juchelka@szm.cz

